

WIERINGERWERF

CULTUURHISTORISCH ADVIES
EN REFERENTIE VOOR HERSTRUCTURERING

STEENHUISMEURS

2

KERNWAARDEN

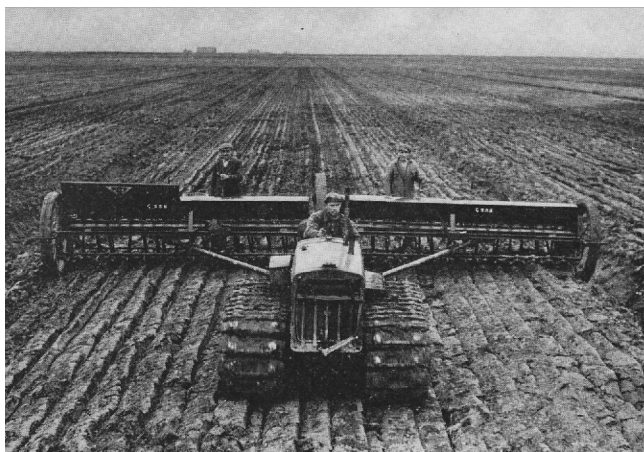
2.1. KARAKTER

Molière ontwierp de aanvankelijke dertien dorpen voor een poldermaatschappij. hij zag de dorpsplannen als afspiegeling van een typische, pre-industriële, plattelandsopbouw, maar toegespitst op het leven van de moderne boer. De veranderende positie van de boer in het productiestelsel, het gebruik van moderne technieken en het ontstaan van coöperaties hadden een verregaand effect op het boerenleven. Toch konden algemene karakteristieken van een plattelandssamenleving onderscheiden worden. De toekomstige bewoners waren, duidelijker dan in de stad, te herkennen en onder te verdelen in notabelen, middenstanders en landarbeiders. De dorpsplannen van Granpré Molière maken deze samenleving inzichtelijk.

Het centrum van elke dorp bestaat uit een royale, maar duidelijk afgebakende, groene ruimte waarlangs de belangrijkste gebouwen zijn georganiseerd; winkels, publieke gebouwen, scholen en kerken. Notabelen bewoonden van oudsher panden met een iets uitgesprokener architectuur op markante plekken en aan de randen van het dorp. De middenklasse woonde in een twee-onder-een-kapwoning aan of net achter de brink. Winkelierspanden zijn gesitueerd aan de doorgaande weg en landarbeiderswoningen zijn te herkennen aan hun rijtjeshuizen op diepe kavels met (moes)tuinen. De

diepe percelen variëren van 30 tot 60 meter, waardoor een flink deel van de tuin als moestuin in te richten is. Kerken, scholen en andere openbare gebouwen staan op stedenbouwkundige belangrijke punten in de dorpsplannen, zoals op de kruispunten van twee wegen, bij binnenkomst van een dorp of op de hoekpunten van de dorpen, zodat ook vanuit de polder de dorpen herkenbaar zijn. Molière maakte de drie kerken tot hoekstenen van de stedenbouwkundige structuur. De kerkelijke erven zijn bepalende elementen in het dorpsplan.

Elk dorpsplan is een afspiegeling van de poldermaatschappij zoals Molière die voor ogen had; onderverdeeld in notabelen, middenstanders/ middenklasse en landarbeiders. Zowel stedenbouwkundig als architectonisch is die, weliswaar in een inmiddels totaal veranderde, maatschappij nog in het dorpsbeeld te herkennen. In de uitbreidingswijken van Wieringerwerf werd weinig vastgehouden aan dit principe. Vrijstaande huizen en strokenbouw werden met elkaar gecombineerd, bijvoorbeeld in de wijk De Wadden. Voor overige voorzieningen (andere functies dan wonen) waren de bewoners toch op het oude centrum aangewezen.

Dorpen als afspiegeling van een moderne plattelandsmaatschappij

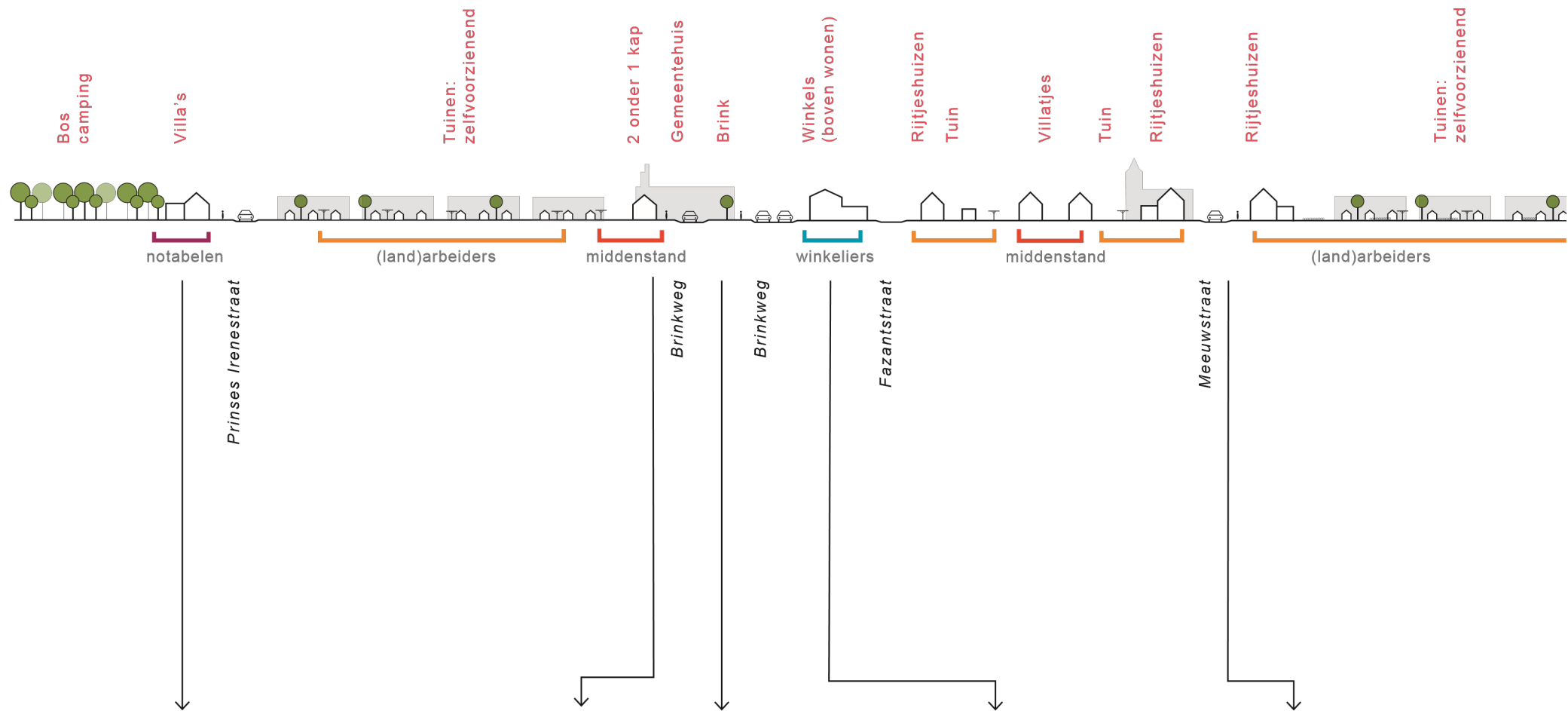
Middenklasse en notabelen aan de brink, Terpstraat Wieringerwerf

Arbeiders aan de woonstraten, Meeuwstraat Weiringerwerf.

Wieringerwerf doorsnede AA'

Vrijstaande woningen aan de Terpstraat

De Brinkweg

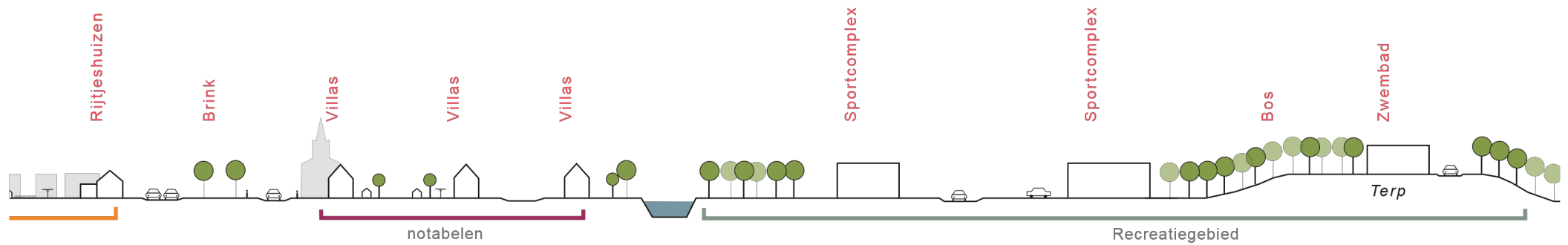
Het gemeentehuis te Wieringerwerf

Winkels aan de Brinkweg

Arbeiderswoningen aan de Meeuwstraat

Professor Granpré
Molièrestraat

Professor Granpré
Molièrestraat

Ingenieur
Krijnstraat

Oosterterp tocht

Doctor Tamsmalaan

Badweg

De Professor Granpré Molièrestraat

De Rooms-katholieke kerk

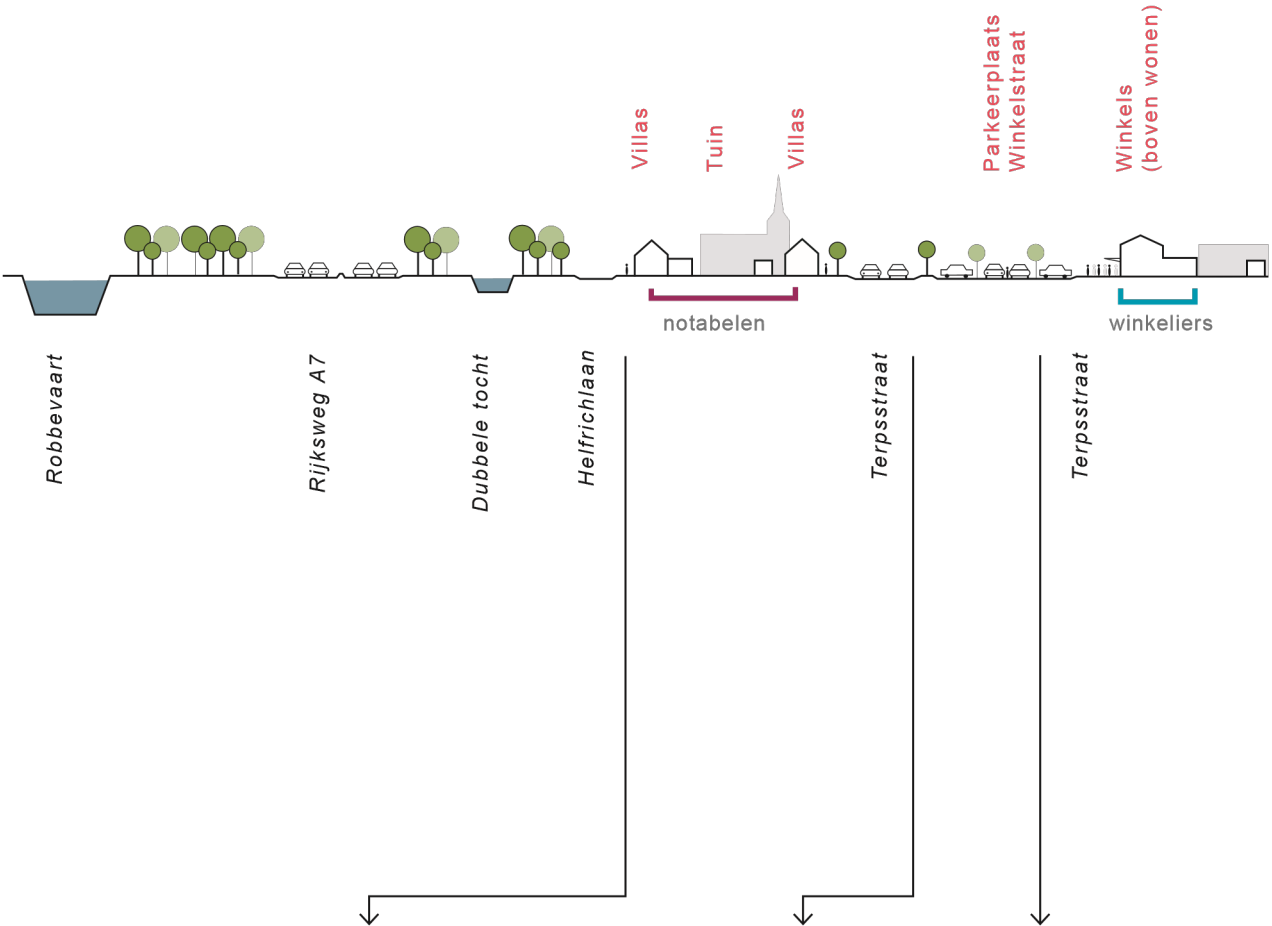
De Oosterterptocht als begrenzing tussen
woon- en recreatiegebied

1945: inundatie Wieringerwerf gezien vanuit
de terp

1945: Bewoners van de terp tijdens de
inundatie

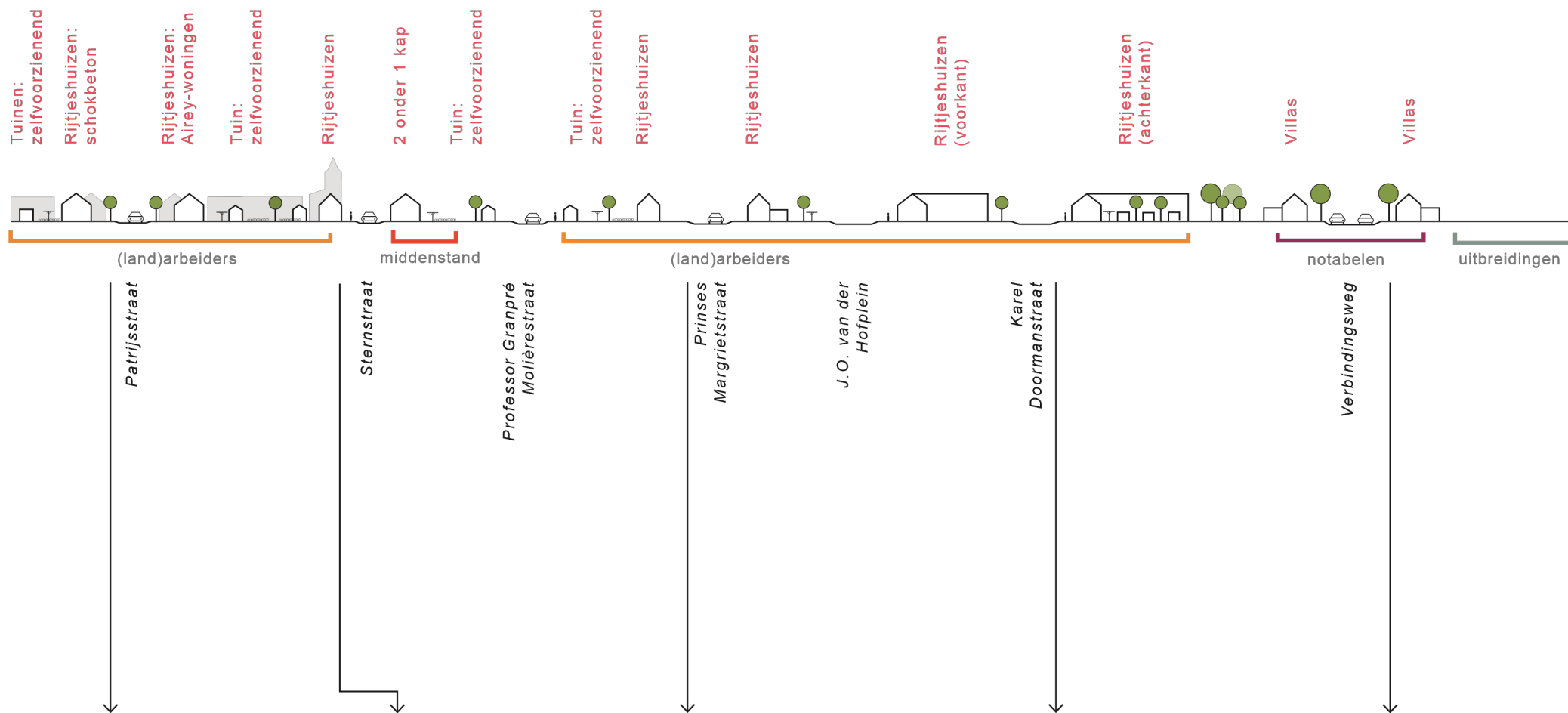
Groene rand lands de A7

De Terpstraat

Winkels aan de Terpstraat

Aireywoningen aan de Patrijsstraat

Kerk op de hoek van de Sternstraat met de Meeuwstraat

Arbeiderswoningen aan de Prinses Margrietstraat

Arbeiderswoningen aan de Karel Doormanstraat

Vrijstaande woningen aan de Verbindingsweg

2.2 PLAATS EN FUNCTIE

Elke nederzetting heeft, in overstemming met de plaats en functie binnen de polder, een eigen karakter. Aangesloten is op de karakteristieken van een plek zodat elk dorp een eigen sfeer heeft met verschillende elementen die bijdragen aan de identiteit/ herkenbaarheid van elk dorp ten opzichte van elkaar. Zo is het stratenpatroon van Middenmeer grotendeels afgeleid van het verkavelingspatroon ter plekke, waarbij de brink en de begraafplaats de schakelpunten vormen tussen verschillende verkavelingsrichtingen. In het eerste plan voor het dorp Wieringerwerf waren de ruimtelijke karakteristieken van de plek leidend (zie plangeschiedenis). In het uitgevoerde plan is dit idee vrijwel losgelaten, al vormen de onderliggende kavelsloten wel de hoekpunten van het centrumvierkant.

Ook de functie van elk dorp is afkomstig van de situering in de polder. Elk dorp is geprojecteerd op een plek waar kanalen en wegen elkaar kruisen. De kanalen vormen

telkens een rand van het dorp. Het bedrijventerrein is altijd gelegen langs het kanaal. Slootdorp werd door Molière getypeerd als een 'landbouwersdorp in de vlakte'. Middenmeer was door haar ligging aan een kruising van (water)wegen voorbestemd het zakelijk centrum te worden. Voor Wieringerwerf, het bestuurlijk centrum, werd een meer voornaam karakter nagestreefd. De ligging nabij de terp draagt hieraan bij, maar ook de bouw van het Domeinenkantoor, het gemeentehuis, de brandweerkazerne en later een middelbare school.

Openbare gebouwen en functies markeren nog steeds het belang van Wieringerwerf voor de Wieringermeer en daarnaast belangrijke plekken in het dorp. Wieringerwerf is inmiddels uitgegroeid tot de grootste plaats in de Wieringermeer. Voor de uitbreidingen werd weinig rekening gehouden met de oorspronkelijke verkavelingsstructuur.

Het voormalige gemeentehuis als onderdeel van de bestuurlijke functie van Wieringerwerf voor de polder.

Het Domeinenkantoor als oriëntatiepunt op de kruising van twee brinken, Wieringerwerf.

Bijzondere bebouwing op hoekpunten, brandweerkazerne Wieringerwerf.

2.3. ONBEGRENSD NAAR BUITEN

De derde ruimtelijke karakteristiek gaat over de typische onbegrensdheid van gehuchten en dorpen. Bij de dorpen in de Wieringermeer is de verwevenheid van dorp en platteland bewust nagestreefd. Het dorp maakt onderdeel uit van het omringende agrarische landschap en manifesteert zich als zodanig; zichtbaar en eventueel uitbreidbaar in de omgeving. Granpré Molière schreef hierover: 'Wanneer men nu het oog vestigt op de ontworpen dorpen, dan moet het lijken of daaraan niet is voldaan; ze vloeien eenigszins uit in het land. Ik wil dit verwijt ondervangen, juist op grond van dit beginsel; want het karakteristieke van gehuchten en dorpen is een zekere onvolwaardigheid. Een stad verlangt begrenzing, omdat het een volkomen nederzetting, een afzonderlijke eenheid is, maar een dorp is niet wezenlijk van het land te onderscheiden; een landarbeider kan in of buiten een kern wonen; boomgaarden, singels, tuinen kunnen binnen of buiten het dorpsgebied liggen. Het is goed administratieve grenzen te trekken, waarbuiten b.v. een woningen, winkels, enz. mogen voorkomen, en waarbinnen b.v. geen hofsteden worden toegelaten, en dat geeft een zekere orde; maar zulke grenzen teekenen zich weinig af. Een zeker karakter van in het land uitvloeien is hier dus aangewezen.'

In Wieringerwerf is in zekere zin nog steeds sprake van 'uitvloeien in het omringende landschap' door groene buffers of groene uitlopers. Er zijn groene stroken ontworpen tussen de nieuwe wijken en de oudere gedeeltes van het dorp. Daarnaast werden er aan de randen ook smalle stroken beplanting aangelegd. Dit is bijvoorbeeld terug te zien aan de oostzijde van het dorp, aan de randen van de Schepenwijk en de Waddenwijk. Aan de noordkant wordt het dorp begrensd door een bosachtig stuk: wel degelijk een groene uitloper. Aan de westzijde is hier geen sprake van omdat deze kant wordt begrensd door de A7 snelweg. In 1939 kwam het wegvak van rijksweg 7 tussen Lambertschaag en Wieringen enkelbaans in uitvoering, met gelijkvloerse kruispunten. Deze autoweg vormde samen met de Robbevaart en de Dubbele Tocht aan de westkant van Wieringerwerf een verkeerszone van 120 meter. In de periode 1977-1981 werd de rijksweg verdubbeld en gewijzigd tot autosnelweg. Met de bosaanleg op de oude terp is aan de zuidelijke kant wel nog enigszins sprake van een groene uitloper.

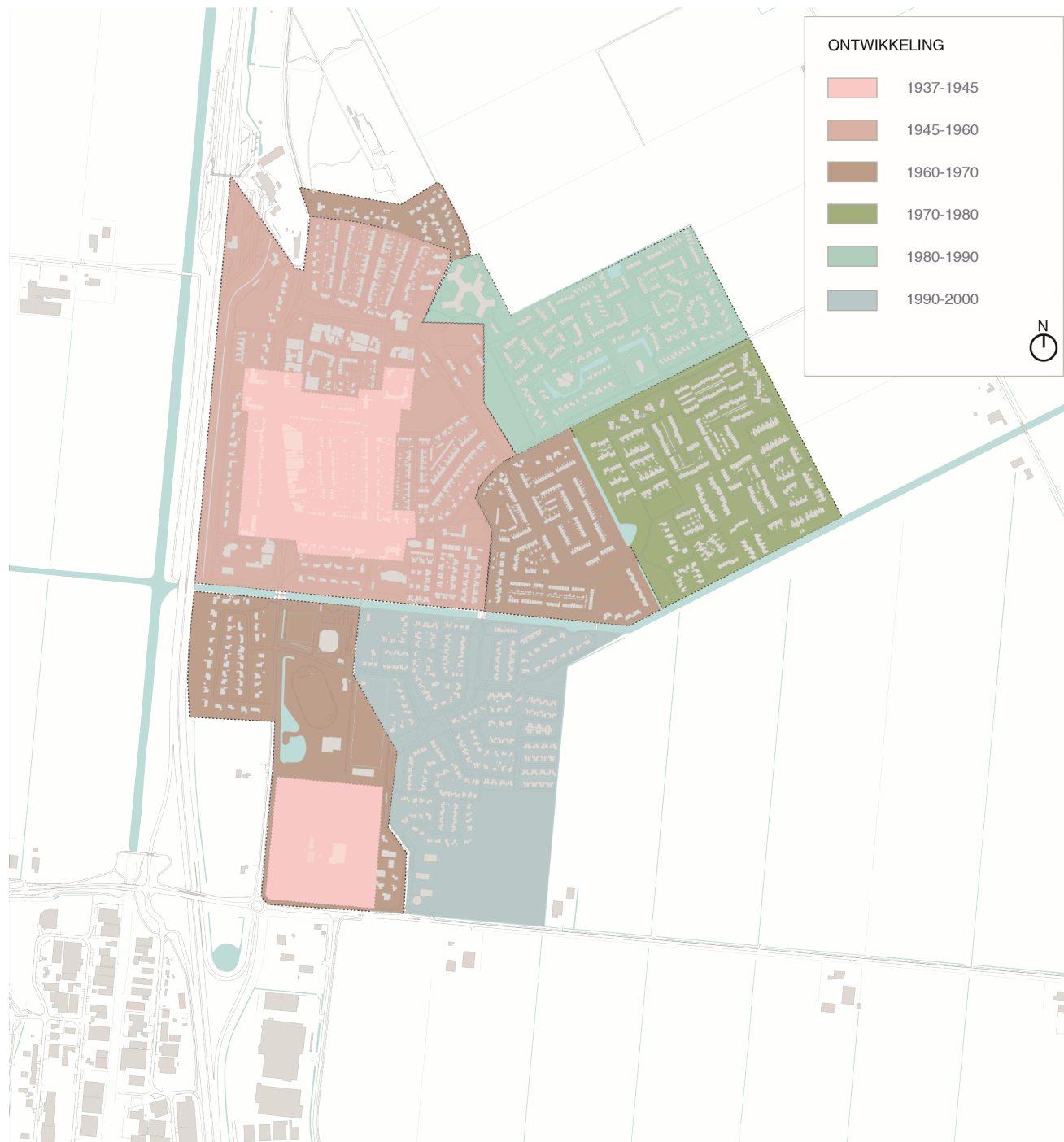
De terp draagt bij aan het karakter van Wieringerwerf als hoofddorp

De terp als schakel tussen het centrum en het industriegebied, 1990

Centrum van het dorp

2.4. BEGRENSD NAAR BINNEN

Wieringerwerf had oorspronkelijk drie brinken: één noord-zuid lopende ruimte met de winkels, notabelenwoningen en de doorgaande weg aan de Terpstraat en twee oost-west georiënteerde ruimten, waarvan de zuidelijke langs de Professor Granpré Molièrestraat ligt met aan de ene kant het Domeinenkantoor en aan de andere kant de Rooms-katholieke kerk als dominant gebouw. Bij de noordelijke brink (nu Brinkweg) is het gemeentehuis beeldbepalend. Deze brinken hebben elk een verschillende bestemming gekregen in het hedendaagse dorp. De brink aan de Terpstraat is volledig bestraat en in gebruik als parkeerterrein. De oorspronkelijke functie van deze brink als groene tussenruimte is daarmee verloren gegaan. De Brinkweg is ook gedeeltelijk bestraat en in gebruik als parkeerterrein. In 1953 was deze brink nog een groene strook van 30 meter grasveld met een dubbele rij bomen. Wel zijn de zichtassen nog aanwezig en staan er nog steeds openbare gebouwen op de hoekpunten. De brink aan de Granpré Molièrestraat is verreweg het groenst van karakter gebleven met een grasveld en bomenrijen.

Brink Granpré Molierestraat.

Brink Terpstraat (tegenover voormalig Gemeentehuis).

Brink Terpstraat, ingericht als parkeerterrein winkels.

2.5. DOORGAANDE ROUTE/ENSCENERING

Routing en inscenering spelen een grote rol in de dorpsplannen. Molière speelde in op de visuele beleving van het landschap. Wegprofielen, de beplanting van de wegbermen als bepalende elementen in het landschap, bruggen en andere kunstwerken (wat betreft vorm, materiaal en kleur); alles kreeg aandacht. De doorgaande route is een bijzonder aandachtspunt: wanneer de weg bijvoorbeeld van horizontaal overgaat in een helling, dan wordt dit gemarkeerd door een lichte afwijking van de richting van de weg. Granpré Molière situeerde bijzondere bebouwing bij vrijwel elke knik in de weg.

In Middenmeer en Wieringerwerf vormt de doorgaande verkeersweg het hoofdmotief in het dorpsplan, waar het overige wegennet organisch op aansluit. Het doorgaande verkeer vindt plaats over een verkeersbaan waarlangs geen bebouwing voorkomt, het lokale verkeer wordt over parallelwegen geleid, waar de huizen aan liggen. Ook voor het doorgaande verkeer was passeren van een dorpskern iets positief, het bood afwisseling. In Wieringerwerf is gekozen de autosnelweg buiten het dorp te houden en een iets rustigere lokale doorgaande weg (Terpweg/Terpstraat)

door het dorp te leiden, met een beplantingsstrook in het midden. Daarnaast heeft elke straat een duidelijk begin, midden en eind, doordat hoekpanden vrijwel altijd een bijzondere beëindiging hebben (schuur, erker) of een afwijkende oriëntatie. In 1969 werd al voorgesteld om het tracé van de Terpstraat ingrijpend te wijzigen vanwege het toegenomen verkeer. De gemeente had in eerste instantie bezwaren tegen de aantasting van het fraaie gazon en beplanting met bomen, maar uiteindelijk werd dit plan toch doorgevoerd. Nog steeds zijn de Terpweg en Terpstraat een belangrijke doorgaande route. De nieuwe wijken aan de oostzijde worden ontsloten door middel van de Verbindingsweg. Aan het begin van deze weg liggen enkele villa's langs de weg, en op de hoek met de Dorsmolen de brandweer. Hier wordt de weg inderdaad nog duidelijk begrensd met een einde. De Verbindingsweg loopt na een bocht verder in de richting van de nieuwe wijken, waarna de bebouwing op verdere afstand van de weg is gesitueerd en de weg een groener karakter krijgt. Hier gaat de weg geleidelijk over in een eenbaansweg en eindigt buiten het dorp bij de Robbenoordweg. Aan de zuidelijke en noordelijke kant van het dorp (Terpweg en Terpstraat) is een aansluiting op de A7.

Kerk op de kruising Meeuwstraat - Sternstraat, Wieringerwerf

De Gereformeerde Kerk vanuit de Dr. Lovinkstraat, Middenmeer

Basisschool 'De Wegwijzer' aan de Breestraat, Middenmeer

2.6. HIERARCHIE VAN OPENBARE RUIMTE

In Wieringerwerf is sprake van een hiërarchie van openbare ruimte. Het eerste niveau betreft de (bos)randen: groene grenzen die Wieringerwerf als een soort oase van buitenaf markeren en de wijken onderling van elkaar afschermen. Om het dorp werd een gordel van groen aangelegd, die zich zou uitstrekken tot aan de terp. Zo werd de vlakheid van de polder enigszins onderbroken door fraaie beplantingen en had men vanaf de terp een mooi uitzicht over het nieuwe land. “Wanneer men zich alle geprojecteerde woningen en gebouwen denkt opgetrokken en de vele boomen ‘volwassen’, belooft Wieringerwerf een bekoorlijke oase te zullen worden in de vlakke oneindigheid van de polder”.¹⁵

Op een tweede niveau zijn er de brinken en centrale groenzones in de wijken. Zoals eerder al aan bod is gekomen in de analyse zijn er bewust groene stroken ontworpen tussen de nieuwe wijken en de oudere gedeeltes van het dorp. Een voorbeeld hiervan is de groene ruimte ten zuidoosten van Het Baken, die overgaat in het Lelypark. Deze plek is voornamelijk ingericht als grasveld met wat kleine speelplekken. Van de drie oorspronkelijke brinken aan de Terpstraat, Brinkweg en Granpré Molièrestraat zijn de eerste twee (gedeeltelijk) in gebruik als parkeerruimte. De laatste is nog groen van karakter. De meeste pleinruimtes zijn bestraat en in gebruik als parkeerterrein.

Het derde niveau betreft de groenstroken die de overgang van de straat naar de woonhuizen markeren. Dit is consequent toegepast in het dorp. Een voorbeeld hiervan is de strook bij de Sternstraat, met voortuinen aan beide kanten van de straat.

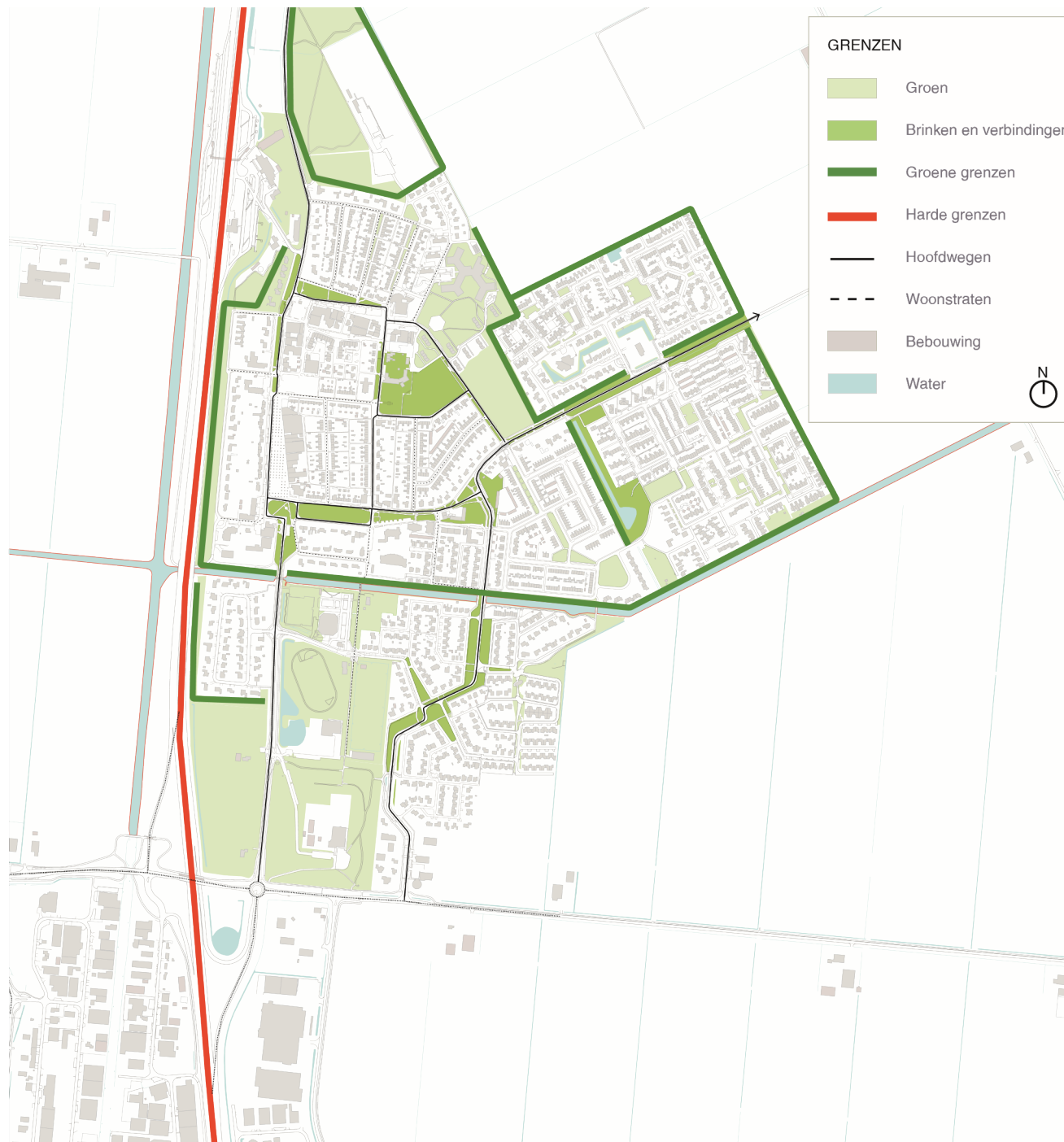
De groene grenzen aan de Kanaalweg, Middenmeer

Harde watergrens van de Oosterterptocht, Wieringerwerf

Groene verbindingen aan de Prinses Marijkestraat, Wieringerwerf

2.7. DORPSE BOUWKUNST

Zoals al naar voren is gekomen in de plangeschiedenis werd de bebouwing in de Wieringermeer gecoördineerd door Stichting Bouwbureau De Wieringermeer. Er werden strikte voorwaarden gesteld aan de architectuur van de bouwwerken in de polder, zoals het verbieden van erkers en toepassing van daken met een helling tussen 30 en 50 graden. In Wieringerwerf werden de arbeiderswoningen ontworpen door het Bouwbureau zelf en gefinancierd met middelen uit het Zuiderzeefonds.¹⁶ De middenstanders mochten hun woningen laten ontwerpen door een architect naar keuze, mits deze werd voorgelegd aan een Architecten-keuze-commissie. Op deze manier hield men zicht op de kwaliteit van bouwen en eenheid in het architectonische beeld van het dorp. Uit de architectuur spreekt een dorps karakter: de bebouwing is grotendeels kleinschalig van opzet met veel gebruik van baksteen als materiaal en bijna elk woonhuis heeft een tuin of in ieder geval een groene ruimte. Er werd onderscheid gemaakt tussen bepaalde type woningen, zo werden de woningen van notabelen op voorname plekken zoals de brink gesitueerd. Winkels, zoals aan de Terpstraat, werden niet pandsgewijs maar in kleine blokken gebouwd. Variatie in het beeld was belangrijk, waardoor er verspringende rooilijnen zijn gebruikt en vrijstaande woningen bijvoorbeeld afwisselend met de kopse en lange kant aan de straat zijn georiënteerd. Er werd rekening gehouden met zichtlijnen naar de bijzondere gebouwen zoals de kerken en hoekpanden werden gemarkeerd met een verbijzondering in de architectuur.

Verspringende rooilijn van de bebouwing

Vrijstaande woningen bij de beeindiging van de straat, Wieringerwerf

Winkelpand als hoekoplossing, Wieringerwerf

Beëindiging van de hoekpanden.

Professor Granpré Moliërestraat met brede brink in het midden. Aan de brink zijn de kerk en de woningen van de notabelen gesitueerd.

Winkels aan de Terpstraat. Anders dan Middenmeer zijn deze panden niet pandsgewijs gebouwd.

Vrijstaande woningen te Wieringerwerf, afwisselend georiënteerd met de kopse kant en de lange zijde aan de straatkant.